

بررسی عملکرد سراهای محلات در جذب مشارکت شهروندان شهر تهران

تاریخ دریافت مقاله: ۹۵/۰۵/۰۲

تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۹۵/۱۲/۲۰

بتول حسین پور (دانشجوی دوره کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی، دانشکده علوم انسانی، واحد گرمسار، دانشگاه آزاد اسلامی، گرمسار، ایران)
سروش فتحی* (دانشیار گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم انسانی، واحد تهران غرب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران)

چکیده

امروزه سیاست‌های پایدار شهری، اهمیت واحدهای همسایگی و اجتماعات محلی را در چارچوب مفهوم توسعه پایدار روشن ساخته است. از این رو توجه به مدیریت شهری در برنامه‌ریزی به سوی سطح خرد گرایش یافته است. لذا به منظور بررسی اثربخشی عملکرد سرای محلات در راستای جذب مشارکت شهروندان تهرانی، سرای محله‌های سوهانک، اندیشه، صادقیه از مناطق شمال، امامت و هفت‌چنار از مناطق مرکزی، اتابک، شهدای گمنام، اقدسیه، خانی‌آباد نو و امام‌زاده حسن از مناطق جنوب به عنوان نمونه قرار گرفته و در قالب شش محور اطلاع‌رسانی و تبلیغات، اثربخشی، اعتماد، امکانات، تجربه و تخصص و رضایتمندی بررسی گردید. جامعه آماری شهروندان ۲۰ تا ۵۰ ساله و به تعداد ۵۰۰ نفر به عنوان حجم نمونه تعیین شدند. روش به کار رفته پیمایش و ابزار گردآوری اطلاعات پرسشنامه است. یافته‌های توصیفی نشان داد: میزان مشارکت‌پذیری شهروندان در سراهای محله در سطح متوسط رو به بالاست و در سطوح تحلیلی نیز متغیرهای امکانات، اعتماد، فعالیت‌ها، رضایتمندی، تخصص اساتید، اطلاع‌رسانی و میزان آشنایی با مشارکت‌پذیری شهروندان رابطه معنی‌داری دارد. نتایج کلی تحقیق نشان داد که میزان عملکرد سرای محلات با محوریت امکانات مناسب، بر افزایش جذب مشارکت شهروندان مؤثر است. به عبارتی هر چقدر امکانات سخت‌افزاری و امکانات نرم‌افزاری (جلب اعتماد، اطلاع‌رسانی مناسب، فعالیت‌های مناسب، رضایتمندی و استفاده از تخصص) در سراهای محله بهینه و مناسب باشد در نتیجه تمایل مشارکت شهروندان در استفاده از امکانات، برنامه و فعالیت‌های سراهای محله افزایش می‌یابد.

واژه‌های کلیدی: مشارکت، مشارکت شهروندی، سرای محلات، تهران

مقدمه و بیان مسئله

امروزه این واقعیت که اداره و مدیریت کلان‌شهری چون شهر تهران که با جمعیت انبوه، وسعت جغرافیایی زیاد و آسیب‌های اجتماعی متنوع، با انبوهی از نیازها و انتظارات اجتماعی نیز مواجه است، بدون حضور جدی و مشارکت واقعی شهروندان امکان‌پذیر نیست، امری مسلم است که مورد اعتنای بسیاری از صاحب‌نظران مسائل و مطالعات شهری است. بسیاری از متخصصان و متصدیان امور شهری ضرورت نگرشی نوین در زمینه امور شهری را مطرح می‌کنند؛ از این رو لزوم توجه به توسعه مشارکت واقعی شهروندان و تحقق شهروندی فعال به‌عنوان دو امر و مقوله‌ای که دارای ارتباط متعامل با یکدیگر هستند مورد اعتنای جدی نهادهای اجتماعی شهری، که مهم‌ترین آن مجموعه شهرداری است، قرار گرفته است (غفاری، ۱۳۹۲: ۳۵). به دلیل گستردگی ابعاد و تغییر در ماهیت مسائل شهری و پیچیدگی این مسائل، توجه و تأکید برنامه‌ریزی و مدیریت شهرها، بیش از هر زمان دیگری به سطوح پایین‌تر و ابعاد ملموس زندگی شهری متوجه ساخته است (فریدمن^۱، ۱۹۹۳). در دهه‌های اخیر، بسیاری از سازمان‌ها و نهادهای مدیریت و برنامه‌ریزی بر ترویج نوعی نگرش مشارکتی برای تشویق مدیریت و برنامه‌ریزی از پایین به بالا و تأکید بر اجتماعات محله‌ای به‌منظور توانمندسازی آن‌ها و نظارت بر اقدامات توسعه‌ای تأکید داشته‌اند (حاجی‌پور، ۱۳۸۵).

وجود تجمعات جمعیتی مثل شهرها یا محله‌های مسکونی جدید، با وجود تراکم فیزیکی موجب ارتقای سطح زندگی اجتماعی نمی‌گردد توسعه فیزیکی فضای شهری بدون توجه نیازهای فرهنگی انسان‌ها که در اکثر شهرسازی‌ها و شکل‌دهی فضاهای شهری مشاهده می‌شود و به فضایی بدون شکل‌گیری تراکم اخلاقی تبدیل خواهد شد. بافت‌های مسکونی قدیمی و شکل آن‌ها تبلور روابط اجتماعی گرم در آن محله‌ها است، مجاورت اجتماعی در آن محله معنی و مفهوم دارد درک متقابل انسانی و همچنین پاسخگویی به نیازهای انسانی در گرو توجه به الگوها و الزامات فرهنگی اجتماعاتی که از آن فضاهای بهره‌مند خواهند شد. می‌دانیم که فضاهای شهری خود تولید کنند. فرهنگ و فرهنگ تولیدکننده فضاهای شهری هستند چنانچه سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی مشارکتی مدیریت شهری و مردم در تولید یک فضای شهری حاکم باشد بی‌نظمی اجتماعی از آن تولید شود در آن صورت واگرایی مجاورت مکانی و مجاورت اجتماعی شکل خواهد گرفت و کیفیت و مطلوبیت زندگی آن فضا در پیچ‌وخم دیالکتیک این دو از بین خواهد رفت و ساکنین عدم احساس مطلوبیت زندگی خواهد داشت (فتحی، ۱۳۹۱). در فرایند کنونی برنامه‌ریزی و مدیریت توسعه شهری استفاده از راهبرد مشارکتی و رویکرد

¹ Friedman

برنامه‌ریزی از پایین به بالا به تدریج مورد اجماع نظر برنامه‌ریزان، مدیران و سیاست‌گذاران دولتی قرار گرفته است. تحقق این رویکرد نیازمند توجه به کوچک‌ترین سلول شهر (محله) دارد. محله پایه و محور برنامه‌ریزی مشارکتی در عرصه همگانی در شهرها نه تنها در برنامه‌ریزی بلکه در اجرا و نظارت است. از این طریق می‌توان به بالاترین هدف برنامه‌ریزی شهری یعنی محیطی، راحت‌تر، دل‌پذیرتر و لذت‌بخش‌تر در شهر دست‌یافت (خادم‌الحسینی، طهماسبی زاده و میر عنایت، ۱۳۹۳).

در واقع مشارکت امری اکتسابی و آموختنی است که البته در این فرایند تجربه عملی و ورود به بازی مهم‌ترین نقش را دارد. با این معیار طرح‌های مشارکت محور در مقیاس‌های منطقه‌ای و محلی شهرداری را، با وجود کاستی‌هایی که به‌رحال در شروع کار دارند، باید دستاورد و شروع مناسبی برای دیدن حیات شهری فراتر از کالبد و فیزیک آن دید و این شیوه ایجادکننده بسترسازی و تقویت قالب‌هایی هست که مشارکت بیشتر و دستیابی به شهروندی اجتماعی فعال را فراهم می‌سازد (غفاری، ۱۴۰:۱۳۹۲).

اداره کلان‌شهر امروزه به موضوعی مهم برای مدیران شهری تبدیل شده است. از مهم‌ترین مفاهیم «مشارکت اجتماعی شهروندان» هست که امروزه در قالب سرای محله و شوراهای شهر و روستا تجلی یافته است. اصول شهروندی، اعتماد اجتماعی، پاسخگویی و نظارت، آزادی و عدالت، حقوق و تکالیف و پایه‌های مشارکت مدنی را پی‌ریزی می‌کنند و در این بین جایگاه مشارکت و اندیشه محله‌گرایی را می‌توان با توجه به پیامدهای صنعتی شدن، شهرنشینی، سواد، تغییر الگوی مصرف، بهبود سطح زندگی و توسعه ارتباطات دریافت که تحول در این زمینه‌ها گسترش معضلات اجتماعی، گسیختگی ساختار سنتی، فقر و بیکاری و مشکلات روحی و روانی را به دنبال داشته است.

امروزه اقدامات گسترده‌ای به‌منظور جلب مشارکت شهروندان در حفظ و نگهداری شهرها صورت گرفته است؛ اقدامات مشابهی که در بسیاری از شهرهای جهان تحت عناوین گوناگون اما با یک هدف مشترک یعنی داخل نمودن شهروندان در فرآیند اداره و نگهداری شهرها به اجرا درآمده‌اند. این موج که از دو دهه پیش تاکنون سازوکارهای مدیریت شهری را در بسیاری از نقاط جهان دگرگون ساخته، طی چند سال اخیر در چارچوب دستورالعمل مدیریت محله، تهران را نیز درنوردیده است. آغاز به کار شورایی‌ها در ۳۵۴ محله تهران در اسفندماه ۱۳۸۴ نقطه عطف این تحولات بود. به تدریج با بسط مبانی قانونی، اجرایی و تشکیلاتی این سازوکار، سرای محلات نیز به‌عنوان قطب جذب‌کننده مشارکت‌های مردمی در محلات شهر تهران راه‌اندازی شد. بدین ترتیب راه‌اندازی و تجهیز ۳۵۴ سرای محله در مناطق بیست‌ودوگانه شهر تهران در مسیر

تحقق محله محوری و مدیریت شهری مشارکت جویان جامه‌ی عمل پوشید. سرای محلات نیز برحسب همین رویه از سال ۱۳۸۷ راه‌اندازی شده است.

مطابق با آیین‌نامه «مشارکت‌های اجتماعی در محلات شهر تهران» سرای محلات رکنی اجرایی محسوب می‌شود که در سطح محله و متناسب با رکن مشورتی و نظارتی شورایی، زمینه‌های مشارکت اجتماعی ساکنین محله را در اداره آن مهیا می‌کند. سرای محله در کنار شورایی مأموریت دارد مشارکت‌های مردمی را در اداره امور شهر از طریق به‌کارگیری توانمندی‌ها و ظرفیت‌های مادی و معنوی آنان و استفاده مثبت از امکانات افزایش داده به کار گیرد، هویت محله‌ای را تقویت کند، اعتماد و ارتباط متقابل بین شهرداری و ساکنین را بهبود بخشد و همکاری مشترک شهرداری و شهروندان در انجام فعالیت‌های مختلف فرهنگی، اجتماعی و رفاهی را میسر سازد (ذاکری، ۱۳۹۲: ۸).

تأمین اهداف بالا در هر یک از محلات شهر تهران از طریق مدیر محله، بازرس، کارگروه‌های تخصصی و خانه‌های دوازده‌گانه صورت می‌گیرد. همچنین سرای محلات به‌عنوان بازوی اجرایی شهرداری در محلات عمل کرده و برنامه‌های متنوعی را با موضوعاتی نظیر آموزش‌های شهروندی، سلامت، ورزش همگانی و توانمندسازی شهروندان به اجرا می‌گذارند. این نهاد همچنین مسئولیت خطیر جلب مشارکت‌های مردمی را به دوش می‌کشد و موظف است توده‌های مردم را به مشارکت در اداره و نگهداری محله ترغیب کند.

از این نظر سرای محله هم‌زمان در تعامل با بخش‌های اجتماعی متعددی قرار دارد و نحوه‌ی تعامل آن با نهاد شهرداری و اجتماع محلی پیرامون، عاملی تعیین‌کننده در توفیق و عملکرد مؤثر آن محسوب می‌شود. همچنین ساختار اجرایی آن که در قالب هیئت‌امنا، کارگروه‌های تخصصی و خانه‌های دوازده‌گانه صورت‌بندی شده‌اند نیز بر عملکرد و میزان موفقیتش در تحقق اهداف مورد انتظار مؤثر بوده است. به‌عبارت‌دیگر عوامل متعددی از شرایط درون‌سازمانی گرفته تا برون‌سازمانی و محیطی بر عملکرد سرای محله تأثیر گذاشته و توانایی این مجموعه را در دستیابی به اهداف تعیین‌شده متأثر می‌کنند. از این حیث سرای محله به‌عنوان نهادی نوپا و به لحاظ قرار داشتن در فضایی تعاملی، چندبعدی و متنوع، در مسیر تحقق اهداف پیش‌بینی‌شده راه دشواری را پیش رو دارد. مسئله پژوهش حاضر نیز در همین راستا سامان‌یافته است.

با توجه به این‌که موضوع سراهای محلات که اکنون تنها در کلان‌شهر تهران انجام می‌گردد و یکی از دلایل آن، همبستگی بین شهروندان محله و اداره امور محله با تصمیم‌گیری و مشارکت شهروندان محله بوده است حال محقق موضوع مشارکت شهروندان در سراهای محلات

با رویکرد جامعه‌شناختی به‌صورت تقسیم محلات انجام داده است. بدین ترتیب هدف تحقیق بررسی و شناخت نقش عملکرد سراهای محلات بر جذب مشارکت شهروندان است؛ و مسئله اصلی پژوهش این است که تا چه اندازه عملکرد سراهای محلات در جذب مشارکت شهروندان تأثیرگذار است؟

پیشینه تحقیق

زال^۱ و دیگران (۲۰۱۲) پژوهشی در مورد مشارکت نهادند اجتماعی در استان سراوان، کشور مالزی انجام داده‌اند. نتایج این پژوهش نشان داد که علی‌رغم برنامه‌ریزی مفصل و ایجاد نهادهای اجتماعی توسط دولت و با وجود آگاهی ۷۲ درصد از اعضای محله از وجود این نهادها، تنها ۱۳،۲ درصد در آن‌ها مشارکت می‌کنند. دلایل عمده عدم مشارکت در این نهادها این است که شهروندان احساس می‌کنند کنترلی بر آنچه در کمیته می‌گذرد ندارند و تصمیمات بدون دخالت آن‌ها گرفته می‌شود.

وانگ^۲ (۲۰۱۰) با پژوهش‌های که درباره نهادهای محله‌ای در چین انجام داده به این نتیجه دست‌یافته که این نهادها موفق شده‌اند تا مشارکت ۱۶،۶ درصدی زنان را در مناطق روستایی کسب کنند. در مورد مدیریت محله‌های شهری، نهادهای مدیریت محله‌ای در چین قادر به دستیابی به موفقیت چشمگیری در کاهش اختلاف جنسیتی شده‌اند تا جایی که ۴۹،۷ درصد از اعضای نهادهای مدیریت محله‌ای در چین زن هستند. این نهادها همچنین باعث افزایش شفافیت، تأثیرگذاری و کارایی شده‌اند.

خواجه شاه کوهی، علیرضا و همکاران (۱۳۹۴) از پژوهشی تحت عنوان میزان مشارکت شهروندان در فعالیت‌های عمرانی و خدماتی شهرداری (مطالعه موردی: شهر گلوگاه) نتیجه گرفتند: میانگین مشارکت مردم در فعالیت‌های عمرانی و خدماتی شهرداری متوسط رو به پایین است و بین پایگاه اجتماعی-اقتصادی شهروندان و میزان مشارکت در فعالیت‌های عمرانی و خدماتی شهرداری رابطه‌ی مثبت و معناداری وجود دارد. همچنین بین ویژگی‌های فردی شهروندان و میزان مشارکت در فعالیت‌های عمرانی و خدماتی شهرداری و احساس مالکیت شهروندان در یک محله و یا شهر تا سطح ۹۹٪ رابطه‌ی مثبت و معنادار وجود دارد. و بین محله‌های مختلف شهر از نظر میزان مشارکت در فعالیت‌های عمرانی و خدماتی شهرداری تفاوت معناداری وجود دارد.

¹ Zal

² Wang

شمس پویا، محمد کاظم و جمیله توکلی نیا (۱۳۹۴) در تحقیق تحلیل سرمایه‌ی اجتماعی با تأکید بر مشارکت شهروندی و پاسخ‌گویی مدیران شهری مورد پژوهی: شهر اسلامشهر دریافتند: وضعیت مشارکت شهروندی و مؤلفه‌ی پاسخ‌گویی مدیران شهری پایین‌تر از سطح متوسط قرار دارد، همچنین بین مؤلفه‌های مشارکت شهروندی و پاسخ‌گویی مدیران شهری ارتباط مستقیم و معناداری وجود دارد. بنابراین با بالا رفتن مؤلفه‌ی پاسخ‌گویی مدیران شهری می‌توان شاهد بالا رفتن مشارکت شهروندی نیز بود و عکس این مورد نیز صادق است.

فتحی، سروش (۱۳۹۳) از تحقیق تحت عنوان عوامل مؤثر بر مشارکت شهروندان در مدیریت و توسعه فضاهای شهری تهران نتیجه می‌گیرد: میزان مشارکت‌پذیری شهروندان در فضاهای شهری در سطح متوسط به پایین قرار دارد. در تبیین این میزان از مشارکت، متغیرهای نوع تصور از اهمیت مشارکت ($r=0.509$)، نوع تصور از پیامدهای مشارکت ($r=0.452$)، میزان رضایتمندی شهروندان از برنامه‌ها و عملکرد مدیریت شهری ($r=0.541$) و نیز نوع تصورات شهروندان از مهارت و تخصص خودشان ($r=0.407$)، بر میزان مشارکت‌پذیری آنان در مدیریت و توسعه فضاهای شهری تأثیر می‌گذارند. در واقع این عوامل نقش بسزایی در مشارکت‌پذیری شهروندان در تمامی عرصه‌های اجتماعی و فرهنگی که مدیریت شهری متولی آن است، دارد.

یافته‌های تحقیق تیمور نژاد و همکاران (۱۳۹۲) با عنوان نقش مدیریت محله در جلب مشارکت اجتماعی، نشان داد: مدیریت محله بر بعد عمرانی مشارکت شهروندان مؤثر است؛ یعنی با افزایش یک انحراف استاندارد در متغیر مدیریت محله، مشارکت انحراف استاندارد شهروندان به مقدار ۰/۴۲ می‌یابد، متغیر مدیریت محله بر بعد زیست‌محیطی مشارکت شهروندان مؤثر است؛ یعنی با افزایش یک انحراف استاندارد در متغیر مدیریت محله، مشارکت انحراف زیست‌محیطی شهروندان به مقدار ۰/۳۹ استاندارد افزایش می‌یابد، متغیر مدیریت محله بر بعد ایمنی مشارکت شهروندان مؤثر است؛ یعنی با برنامه‌ها افزایش یک انحراف استاندارد در متغیر مدیریت محله، انحراف استاندارد مشارکت شهروندان به مقدار ۰/۴۴ افزایش می‌یابد، با افزایش یک انحراف استاندارد در متغیر مدیریت محله، مشارکت شهروندان در زمینه نظارتی به انحراف استاندارد افزایش می‌یابد.

کلانتری و همکاران (۱۳۹۰) در پژوهشی به بررسی پتانسیل‌های مشارکتی شهروندان تهرانی در امور شهری پرداختند. یافته‌ها نشان داد: حدود ۸۰ درصد پاسخگویان در فعالیت‌های اجتماعی رسمی مشارکت کمی دارند. به علاوه مشارکت رسمی شهروندان تهرانی (در حدود ۵۵ درصد هیچ‌گونه مشارکتی رسمی نداشته‌اند) نسبت به مشارکت غیررسمی (در حدود ۱۳ درصد مشارکت غیررسمی زیادی دارند) از میزان بسیار پایینی برخوردار است. تحلیل محققان حکایت

از آن دارد که پتانسیل الگوی مشارکت شهروندی با الگوهای آرایش طبقه اجتماعی و تحصیلات در شهر تهران ارتباط دارد.

در پژوهشی که در سال (۱۳۸۹) توسط تقوایی و همکاران با هدف تحلیل سنجش عوامل مؤثر بر مشارکت شهروندان در مدیریت شهری انجام شده این نتایج حاصل شده: ۱. ارزیابی شهروندان از پیامدهای مشارکت مثبت بوده، بیشتر شهروندان معتقد بودند که می‌توانند با مشارکت در مدیریت شهری تأثیرگذار باشند. ۲. هر چه رضایتمندی افراد از خدمات شهری مدیران شهری بیشتر باشد، به همان میزان تمایل به مشارکت در مدیریت شهری افزایش می‌یابد. ۳. مطالعات به دست آمده نشان می‌دهد هرچه احساس مالکیت افزایش پیدا می‌کند به همان اندازه مشارکت افزایش پیدا می‌کند. ۴. وضعیت اقتصادی و اجتماعی شهروندان بر مشارکت تعیین کننده است، که با بررسی متغیرهای اقتصادی و اجتماعی مشخص شد با بهتر شدن وضعیت اقتصادی و اجتماعی میزان مشارکت هم بالا می‌رود.

چارچوب نظری

در دیدگاه‌ها و نظریه‌های مشارکت دو رویکرد عمده را می‌توان تشخیص داد: نگرش خرد و نگرش کلان؛ در سطح خرد، بر انگیزه‌ها، گرایش‌ها و رفتارها تأکید می‌شود و در سطح کلان، زمینه‌ها، شرایط و عناصر ساختاری مورد توجه قرار می‌گیرد (ریترز، ۱۳۷۳: ۱۱۸). در نتیجه مشارکت دارای دو بخش ذهنی و عینی است. بخش ذهنی تمایلات و گرایش‌های فردی و بخش عینی، کنش‌ها و فعالیت‌های اجتماعی و فرهنگی و... هم به صورت رسمی و غیررسمی در قالب مشارکت را مدنظر دارد. به طوری که پارسونز، کنش را دربرگیرنده حالات احساسی، فکری و رفتاری می‌داند که بر اساس الگوهای جمعی ساخت یابی شده جهت‌گیری می‌شود (همیلتون، ۱۹۸۳: ۷۲). مشارکت تحت تأثیر هنجارهای راهنما و حالات فکری، اعتقادی و احساسی است. درکنش و واکنش متقابل میان افراد در جامعه، قواعد و الگوهایی حاکم است که مبنای عمل و رفتارهای جمعی از طرف گروه است. در این گروه، هم‌نوایی یا ناهم‌نوایی فرد مطرح می‌شود و عواملی چون اعتماد به دیگران، نحوه مدیریت، ارتباط با دیگران، انسجام و همبستگی گروهی و... بر رفتارهای مشارکتی تأثیر می‌گذارند. هومنز رفتارها را نتیجه محاسبه سود و زیان تلقی می‌کند. مشارکت زمانی نهادی می‌شود که منافع حاصل از آن بر هزینه‌ها فزونی می‌گیرد. منافع مشارکت هنگامی از فرد سرمی‌زند که در قبال آن پاداش دریافت کند، برای او ارزشمند باشد و هزینه کمتری پرداخت کند (توسلی، ۱۳۸۹: ۳۸۵). هابرماس شکل‌گیری حوزه عمومی و گفتمان خردمندانه را بستری مناسب برای افکار عمومی و

مشارکت دانسته است (هابرماس، ۱۹۸۹: ۱۶۱). در اندیشه وی شرایط دسترسی برابر به مشارکت است و ضرورت اجتماعات گفتمانی را پیشنهاد می‌کند (موسوی، ۱۳۹۱: ۷۵). بنابراین مشارکت اجتماعی پدیده‌ای چندبعدی است که تحقق آن نیازمند شرایط و الزامات خاصی است. چارچوب نظری پژوهش مبتنی بر ترکیبی از رأی‌ها، نظریه‌ها و دیدگاه‌های یاد شده است. رفتار مشارکتی متأثر از زمینه‌های ذهنی و عینی است که بخشی از آن از خصایص درونی و بخشی نیز از خصایص بیرونی ناشی می‌شود. این عناصر در ارتباط متقابل میان اعضای جامعه در کنش‌های اجتماعی شکل می‌گیرد و توسط ساختار جامعه مشروط می‌شود. بنابراین با تأثیرپذیری، انسان در موقعیت‌های واقعی باید تصمیم بگیرد که چه عملی را انجام دهد و چگونه رفتار کند. به اعتقاد پارسونز کنش به‌سوی نیل به اهداف جهت می‌یابد که سه بعد این روند معرفتی، انگیزی درونی و ارزش‌گذاری است. هر کنشگر برای رسیدن به هدف باید تلاش کند، درباره امور آگاهی داشته، نسبت به نیازهای خود دارای احساساتی باشد و سپس انتخاب کند. باید برای ارزیابی معیارهایی داشته باشد که همه در جامعه و در ارتباط متقابل با دیگران، اجتماعی می‌شود. کنش اجتماعی در یک نظام اجتماعی متشکل از ارتباطات متقابل، انتظارات متقابل، تعهدات متقابل و ضمانت‌های اجرایی شکل می‌گیرد. بنابراین، در ارتباط فرد و جامعه دو نظام شخصیتی افراد و نظام اجتماعی وجود دارند. پس به‌منظور مطالعه رفتار مشارکتی در این پژوهش، شناخت ارزش‌ها و نگرش‌ها ضرورت می‌یابد. به‌عبارت‌دیگر، مشارکت اجتماعی یک حرکت نظام‌دار است که از افراد، گروه‌ها و جامعه برمی‌زند و هدف خاصی را دنبال می‌کند. این حرکت از شرایط و امکانات بهره‌گیری می‌کند یا در جریان خود با موانعی مواجه می‌شود.

روش تحقیق

در این تحقیق از روش پیمایش و برای گردآوری داده‌ها از تکنیک پرسشنامه استفاده شده است. جامعه آماری سراهای محلات مناطق ۲۲ گانه تهران و واحد تحلیل، شهروندان مراجعه‌کننده به سراهای محلات هستند. با استفاده از فرمول کوکران، نمونه‌ی آماری حدود ۵۰۰ نفر به دست آمد و تعداد ۵۰۰ پرسشنامه بین شهروندان توزیع گردید. در این پژوهش با توجه به پاره‌ای ملاحظات از جمله یکدست نبودن محله‌های مختلف داخل یک منطقه از نظر اقتصادی، نمونه‌گیری نه بر اساس مناطق بلکه بر اساس محله‌ها انجام شد. مراحل کار به این صورت بود که پس از مشخص کردن محله‌های تهران بر روی نقشه بر اساس تعداد محلات این محله‌ها به سه دسته‌ی بالای شهر، مناطق حد وسط و پایین‌شهر، از محله‌های بالا

شهر ۳ دسته، حد وسط ۲ دسته و پایین شهر ۵ دسته به صورت تصادفی انتخاب شد. سرانجام از هر محله به صورت میانگین ۵۰ پرسشنامه پر شد.

حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران به شرح ذیل تعیین گردید

جامعه آماری ۵۰۴۵ نفر، ضریب اطمینان ۹۵٪ ($t=1/96$) فاصله اطمینان (۸ درصد) که مقدار $(d=0/04)$ و واریانس به دست آمده برابر ۰/۲۴ حجم نمونه به دست آمده از فرمول کوکران ۵۱۶ نفر است از این تعداد ۱۶ پرسشنامه به دلایل ذیل حذف شدند ۵ پرسشنامه از طرف پاسخگو تحویل نگردید و ۱۱ پرسشنامه هم جواب کامل داده نشد که بسیاری از سؤال‌ها بی پاسخ مانده بود در نتیجه با توجه به پرسشنامه‌های تکمیل شده ۵۰۰ پرسشنامه مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت و حجم نمونه با توجه به پرسشنامه‌های ناقص و یا مفقود شده فوق به عدد ۵۰۰ تغییر یافت.

$$n = \frac{Nt^2S^2}{Nd^2 + t^2S^2}$$

n حجم نمونه حدوداً ۵۰۰ نفر است. N جامعه آماری که برابر است با ۵۰۴۵ نفر است.

d مقدار خطای پذیرفته شده که ۰/۰۴ است. S^2 برابر است با $p(1-p)$ برابر ۰/۲۴ است.

t ضریب قابلیت اطمینان در سطح ۹۵ درصد که برابر ۱/۹۶ است.

به منظور ارزیابی و تأیید ابزار تحقیق، از اعتبار صوری استفاده شده است. بدین معنا که اعتبار شاخص‌ها، معرف‌ها و پرسش‌های طرح شده از طریق مراجعه به داوران و متخصصان تأیید شده است. برای سنجش پایایی نتایج تحقیق، از روش آلفای کرونباخ استفاده شده است. شاخص پایایی کل آماره‌ای است به نام آلفا که دامنه آن از صفر تا یک است. طبق قاعده‌ی تجربی مقدار آلفا باید دست کم ۰/۷۰ باشد تا بتوان مقیاس را دارای پایایی به شمار آورد (دواس، ۱۳۹۴). بدین منظور میزان آلفای مفهوم مشارکت با مقدار ۰/۹۲ و مفهوم عملکرد با مقدار ۰/۹۳ از آلفای مطلوب برخوردار بوده و در نتیجه یافته‌ها و نتایج این تحقیق قابل اعتماد بوده است.

یافته‌های تحقیق

الف. یافته‌های توصیفی

یافته‌های تحقیق نشان داد: میزان آشنایی شهروندان با سراهای محلات ۵۶ درصد است؛ و ۴۱/۴ درصد اعتماد سطح بالایی (بسیار زیاد و زیاد) به سرای محلات دارند. تقریباً ۳۵/۸ درصد معتقدند نحوه اطلاع‌رسانی و تبلیغات در سطح پایینی (بسیار کم و کم) و در مقابل ۴۲/۶ درصد معتقدند نحوه اطلاع‌رسانی و تبلیغات در سطح بالایی (بسیار زیاد و زیاد) بوده است. ۲۰ درصد رضایت کمی از سرای محله و در مقابل ۸۰ درصد از آن‌ها میزان رضایت‌مندی بالایی داشتند. ۱۹ درصد اظهار داشته‌اند که میزان اثربخشی و کارآمدی سرای محلات در سطح پایینی قرار دارد و در مقابل ۴۴/۹ درصد عنوان کرده‌اند که میزان اثربخشی و کارآمدی در حد بالایی قرار

دارد. تقریباً ۶/۶ درصد میزان تجربه و تخصص اساتید را در حد بالایی می‌دانستند این در حالی است که ۷۴ درصد از پاسخگویان میزان تجربه و تخصص را در سطح متوسطی بیان کردند. ۵۰ درصد، میزان امکانات سرای محله را در حد متوسط و بیشتر از آن ارزیابی کرده‌اند. نتایج نشان داد که میزان عملکرد سراها در حد متوسط و بیشتر بوده است. لذا با توجه به عملکرد سراهای محلات، میزان مشارکت افراد (۸۱/۶ درصد) بالا است. این در حالی است که میانگین میزان مشارکت شهروندان ۵۸/۱۵ است.

ب. یافته‌های تحلیلی

تحلیل متغیرهای مستقل و وابسته

جدول شماره ۱. بررسی رابطه بین متغیرهای مستقل (عملکرد سراهای محلات) و وابسته (مشارکت شهروندان)

مشارکت شهروندان			متغیر وابسته
تعداد	سطح معنی‌داری	ضریب همبستگی پیرسون	متغیر مستقل
۵۰۰	۰/۰۰۰	۰/۹۲۶	عملکرد سراهای محلات
۵۰۰	۰/۰۰۰	۰/۸۷۲	اعتماد
۵۰۰	۰/۰۰۰	۰/۸۰۳	نحوه اطلاع‌رسانی و تبلیغات
۵۰۰	۰/۰۰۰	۰/۸۹۰	اثر بخشی فعالیت سراها
۵۰۰	۰/۰۰۰	۰/۸۹۷	رضایت از عملکرد سرای محله
۵۰۰	۰/۰۰۰	۰/۸۵۳	تخصص و مجرب بودن اساتید سرای محله
۵۰۰	۰/۰۰۰	۰/۹۰۵	امکانات سرای محله
۵۰۰	۰/۰۰۰	۰/۷۷۰	میزان آشنایی

منبع: نگارندگان ۱۳۹۴، بر اساس یافته‌های پژوهش

فرضیه اصلی تحقیق حاضر عبارت است از بین عملکرد سراهای محلات و جذب مشارکت شهروندان رابطه وجود دارد. با توجه به نتایج جدول فوق، بین دو متغیر عملکرد سراهای محلات و جذب مشارکت شهروندان با توجه به این که سطح معنی‌داری (Sig: ۰/۰۰۰) است و از سطح ۰/۰۵ پایین‌تر است وجود مورد تأیید است. در نتیجه میزان همبستگی بین عملکرد سراهای محلات و جذب مشارکت شهروندان ۰/۹۲۶ است و بیانگر یک همبستگی بسیار قوی است و با توجه با مثبت بودن شدت همبستگی، می‌توان گفت که هر چه عملکرد سراهای محلات از نظر شهروندان بهتر بود میزان مشارکت آنان بیش‌تر می‌شود.

بر اساس نتایج جدول پیرسون رابطه معنادار بین اعتماد به برنامه‌های سرای محله و مشارکت شهروندان به دلیل این‌که (Sig: ۰/۰۰۰) و این میزان کمتر از ۰/۰۵ است مورد تأیید

قرار گرفت. شدت همبستگی $0/872$ و بیانگر همبستگی بسیار قوی و رابطه مستقیم است به این صورت که با افزایش میزان اعتماد شهروندان، میزان مشارکت آن‌ها افزایش می‌یابد. رابطه بین نحوه اطلاع‌رسانی و تبلیغات سرای محله و مشارکت شهروندان مورد تأیید قرار گرفت، سطح معناداری ($\text{Sig:}0/000$) است. شدت رابطه و همبستگی بین متغیرها $0/803$ قوی است؛ بنابراین رابطه مستقیم وجود دارد بدین معنا که نحوه اطلاع‌رسانی و تبلیغات در میزان مشارکت شهروندان مؤثر است.

یافته‌ها نشان داد رابطه بین اثربخشی فعالیت سراهای محله و مشارکت شهروندان مورد تأیید است؛ و سطح معنی‌داری ($\text{Sig:}0/000$) است و از آنجا که این میزان کمتر از $0/05$ است فرضیه فوق پذیرفته و فرض صفر رد می‌شود. شدت همبستگی بین اثربخشی فعالیت سراهای محله و مشارکت شهروندان $0/890$ و بیانگر همبستگی بسیار قوی است. هر چه فعالیت سراها بهتر باشد شهروندان بیشتر جذب سراهای محله شده و مشارکت بیشتری دارند.

و رابطه بین رضایت از عملکرد سرای محله و مشارکت شهروندان مورد تأیید قرار گرفت. در این خصوص سطح معنی‌داری ($\text{Sig:}0/000$) است و کمتر از $0/05$ است؛ بنابراین با 95 درصد اطمینان می‌توان گفت که رابطه بین دو متغیر معنادار است. شدت همبستگی بسیار قوی ($0/897$) و رابطه مستقیم است یعنی هر چه رضایت از عملکرد سرای محلات بیشتر باشد جذب مشارکت افراد خیلی بالا می‌رود.

طبق نتایج جدول، بین تخصص و مجرب بودن اساتید سرای محله و مشارکت شهروندان رابطه وجود دارد. سطح معناداری ($\text{Sig:}0/000$) است در نتیجه با ضریب اطمینان 95 درصد وجود رابطه بین دو متغیر تأیید شد. نتیجه حاکی از آن است که هر چه افراد باتجربه‌تر و متخصص‌تر باشند افراد بیشتری جذب سراها می‌شوند.

در مورد رابطه بین امکانات سرای محله و مشارکت شهروندان سطح معناداری ($\text{Sig:}0/000$) است و ضریب همبستگی $0/905$ است؛ بنابراین رابطه معنادار مستقیم و همبستگی بسیار قوی است. در نتیجه هرچه امکانات سرای محلات بهتر و بیشتر باشد شهروندان بیشتر جذب سراها خواهند شد.

در خصوص میزان آشنایی شهروندان از سراهای محلات و جذب مشارکت، با 95 درصد اطمینان می‌توان گفت که بین دو متغیر رابطه معنادار و مستقیم وجود دارد. شدت همبستگی بسیار قوی ($0/770$) است یعنی هر چه افراد آشنایی بیشتری نسبت به سرای محلات داشته باشند جذب مشارکتشان بالاتر می‌رود.

✓ بررسی تفاوت میزان جذب مشارکت شهروندان برحسب سرای محلات

جدول شماره ۲. بررسی تفاوت میزان جذب مشارکت برحسب سرای محلات

تفاوت میزان جذب مشارکت برحسب سرای محلات	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	کمیت f	سطح معنی - داری
میانگین بین گروهی	۷۱۶۸۲/۸۸۴	۹	۷۹۶۴/۷۶۵	۲۲/۲۱۰	۰/۰۰۰
میانگین درون گروهی	۱۷۰۳۴۳/۱۶۶	۴۷۵	۳۹۸/۷۳۴		
مجموع	۲۴۲۰۲۶/۰۵۰	۴۸۴			

منبع: نگارندگان ۱۳۹۴، بر اساس یافته‌های پژوهش

با توجه به جدول آنوا مشخص می‌شود که میزان جذب مشارکت برحسب سرای محلات متفاوت است چون سطح معناداری ($\text{sig}: 0/000$) و کمتر از $0/05$ است یعنی این که فرض صفر رد می‌شود. از بین سرای محلات، سرای محله شهدای گمنام بالاترین میانگین و سرای محله صادقیه کمترین میانگین را دارند؛ بنابراین بین سرای محلات از نظر میزان جذب مشارکت شهروندان تفاوت معنی دار وجود دارد و آزمون نشان دهنده نابرابری واریانس است.

تحلیل رگرسیونی

با استفاده از رگرسیون چند متغیره تأثیر متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته مورد بررسی قرار گرفت.

جدول شماره ۳. متغیرهای مستقل وارد شده در معادله رگرسیونی

سطح معناداری	مقدار T	ضرایب غیراستاندارد		متغیرهای وارد شده	مدل اول
		ضرایب استاندارد	خطای استاندارد		
۰/۰۰۰	۰/۱۰۴	Beta	۲/۸۳۰	۰/۲۹۶	مقدار ثابت
۰/۰۰۰	۹/۰۳۰	۰/۳۳۸	۰/۰۳۴	۰/۳۰۹	امکانات
۰/۰۰۰	۶/۱۵۲	۰/۳۱۹	۰/۰۴۸	۰/۲۹۸	اثربخشی
۰/۰۰۰	۵/۶۷۶	۰/۲۸۶	۰/۰۵۰	۰/۲۸۳	رضایت‌مندی
۰/۰۰۰	۶/۱۰۰	۰/۲۲۰	۰/۰۲۶	۰/۱۵۷	تجربه و تخصص
۰/۰۰۰	۴/۹۲۰	۰/۱۷۷	۰/۰۲۴	۰/۱۱۹	آشنایی
۰/۰۴۷	۱/۹۹۵	۰/۰۸۲	۰/۰۴۰	۰/۰۸۰	اعتماد
۰/۰۰۴	۲/۸۸۱	۰/۰۸۹	۰/۰۲۲	۰/۰۶۴	نحوه تبلیغات
خطای انحراف معیار برآورد شده		ضریب تعیین تعدیل شده	ضریب تعیین	ضریب همبستگی چندگانه	نتایج همبستگی
۶/۷۱۹		۰/۸۹۹	۰/۹۰۱	۰/۹۴۹	

منبع: نگارندگان ۱۳۹۴، بر اساس یافته‌های پژوهش

یافته‌های جدول فوق نشان داد: از متغیرهای مستقل امکانات، اثربخشی، اعتماد، رضایت، آشنایی، نحوه اطلاع‌رسانی و تخصص و تجربه وارد مدل رگرسیونی شده‌اند و تمامی متغیرها معنادار شدند. برحسب مقدار ضریب تعیین مشخص است که ۹۰ درصد از تغییرات در جذب مشارکت شهروندان توسط همه متغیرهای مستقل وارد شده در مدل رگرسیونی تبیین می‌شود. از بین متغیرها، متغیر امکانات با ضریب بتای $0/338$ بیشترین سهم و متغیر اعتماد با ضریب بتای $0/082$ کمترین سهم را در تبیین متغیر مشارکت دارند؛ بنابراین آزمون f معنادار است.

تحلیل مسیر

از طریق تحلیل مسیر شبکه روابط موجود بین متغیرها به نمایش درمی‌آید، شدت روابط نیز آشکار می‌شود.

جدول شماره ۴. تحلیل واریانس رگرسیون چند متغیره شکل‌گیری میزان مشارکت شهروندان

منبع تغییرات	مجموع مربعات Sum of square	درجه آزادی df	میانگین مربعات Mean square	کمیت f	سطح معنی‌داری	همبستگی‌های
باقیمانده	۱۹۷۷۰/۷۶۰	۴۳۸	۴۵/۱۳۹	۷۸۷ ۵۶۸	۰/۰۰۰	
مجموع	۱۹۹۴۹۰/۹۹۷	۴۴۵				

منبع: نگارندگان ۱۳۹۴، بر اساس یافته‌های پژوهش

بر اساس جدول آنوا رابطه‌ی خطی بین متغیرها مشخص شده و با این که $\text{Sig}: 0/000$ است بنابراین می‌توانیم از رگرسیون خطی برای بیان اثرات متغیرهای مستقل بر وابسته استفاده کرد. متغیرهای مستقل، ترکیب خطی مستقیم و معناداری با متغیر وابسته دارند.

جدول شماره ۵. متغیر مستقل وارد شده در مدل رگرسیونی

سطح معناداری	مقدار T	ضرایب غیراستاندارد		متغیرهای وارد شده	مدل اول
		ضرایب استاندارد Beta	خطای استاندارد B		
۰/۰۰۰	۰/۱۰۴		۲/۸۳۰	۰/۲۹۶	مقدار ثابت
۰/۰۰۰	۹/۰۳۰	۰/۳۳۸	۰/۰۲۴	۰/۳۰۹	امکانات
۰/۰۰۰	۶/۱۵۳	۰/۳۱۹	۰/۰۴۸	۰/۲۹۸	اثربخشی
۰/۰۰۰	۵/۶۷۶	۰/۲۸۶	۰/۰۵۰	۰/۲۸۳	رضایت‌مندی
۰/۰۰۰	۶/۱۰۰	۰/۲۲۰	۰/۰۲۶	۰/۱۵۷	تجربه و تخصص
۰/۰۰۰	۴/۹۲۰	۰/۱۷۷	۰/۰۲۴	۰/۱۱۹	آشنایی
۰/۰۴۷	۱/۹۹۵	۰/۰۸۲	۰/۰۴۰	۰/۰۸۰	اعتماد
۰/۰۰۴	۲/۸۸۱	۰/۰۸۹	۰/۰۲۲	۰/۰۶۴	نحوه تبلیغات
	خطای انحراف معیار برآورد شده ۶/۷۱۹	ضریب تعیین تعدیل شده ۰/۸۹۹	ضریب تعیین ۰/۹۰۱	ضریب همبستگی چندگانه ۰/۹۴۹	نتایج همبستگی

منبع: نگارندگان ۱۳۹۴، بر اساس یافته‌های پژوهش

بر اساس آزمون رگرسیون چند متغیره در تبیین جذب مشارکت شهروندان از روی مجموع متغیرهای مستقل موجود در تحقیق ملاحظه می‌شود ضریب همبستگی چندگانه ۰/۹۴۹ و ضریب تعیین ۰/۹۰۱ نشان می‌دهد ۹۰ درصد از تغییرات واریانس متغیر مشارکت تحت تأثیر متغیرهای مستقل وارد شده در مدل رگرسیونی است یعنی ۹۰ درصد تغییرات متغیر وابسته توسط متغیر مستقل مدل قابل پیش‌بینی است. همچنین بر اساس نتایج جدول فوق می‌توان گفت که متغیر امکانات با ضریب بتای ۰/۳۳۸ مهم‌ترین پیش‌بینی کننده مشارکت است و متغیرهای اثربخشی (۰/۳۱۹)، رضایت‌مندی (۰/۲۸۶)، تجربه و تخصص (۰/۲۲۰)، آشنایی (۰/۱۷۷)، نحوه اطلاع‌رسانی و تبلیغات (۰/۰۸۹) و متغیر اعتماد (۰/۰۸۲) به ترتیب در دوره‌های بعدی قرار دارند. از آنجا که از بین این متغیرها، متغیر امکانات سرا دارای ضریب بتای بالاتری در ارتباط با مشارکت است، در مرحله بعد به‌عنوان متغیر وابسته در نظر گرفته می‌شود و تأثیر متغیرهای و متغیرهای اثربخشی، رضایت‌مندی، تجربه و تخصص، آشنایی، نحوه اطلاع‌رسانی و تبلیغات و اعتماد بر آن سنجیده می‌شود.

جدول شماره ۶. متغیرهای مستقل وارد شده در معادله رگرسیونی

سطح معناداری	مقدار T	ضرایب استاندارد	ضرایب غیراستاندارد		متغیرهای وارد شده	سطح معناداری
		Beta	خطای استاندارد	B		
۰/۰۰۰	۳/۸۷۴		۳/۸۷۶	۱۵/۰۱۵	مقدار ثابت	
۰/۰۰۰	۸/۱۶۱	۰/۴۸۸	۰/۰۶۵	۰/۵۲۸	رضایت‌مندی	
۰/۰۰۰	۶/۵۴۰	۰/۲۸۷	۰/۰۳۴	۰/۲۲۴	تجربه و تخصص	
۰/۰۰۸	۲/۶۷۲	۰/۱۰۴	۰/۰۳۰	۰/۰۸۱	نحوه تبلیغات	
	خطای انحراف معیار برآورد شده	ضریب تعیین تعدیل شده	ضریب تعیین	ضریب همبستگی چندگانه	نتایج همبستگی	
	۹/۳۵۶	۰/۸۳۶	۰/۸۳۹	۰/۹۱۶		

منبع: نگارندگان ۱۳۹۴، بر اساس یافته‌های پژوهش

رضایت‌مندی، تجربه و تخصص و نحوه اطلاع‌رسانی و تبلیغات بر متغیر امکانات تأثیر داشته‌اند، در این میان رضایت‌مندی از عملکرد سراها با ضریب بتای ۰/۴۸۸ بیشترین تأثیر را بر متغیر امکانات داشته است؛ بنابراین در مرحله بعد رضایت‌مندی به‌عنوان متغیر وابسته در نظر گرفته می‌شود.

جدول شماره ۷. متغیرهای مستقل وارد شده در معادله رگرسیونی

سطح معناداری	مقدار T	ضرایب غیراستاندارد		متغیرهای وارد شده	مدل هم
		Beta	خطای استاندارد		
۰/۰۰۰	۲۷/۹۷۲		۲/۴۱۰	۶۷/۴۲۲	مقدار ثابت
۰/۰۰۰	۱۲/۱۰۵	۰/۴۶۵	۰/۰۲۹	۰/۳۵۲	تجربه و تخصص
۰/۰۰۰	۱۱/۷۶۱	۰/۴۵۲	۰/۰۲۹	۰/۳۳۸	نحوه تبلیغات
خطای انحراف معیار برآورد شده		ضریب تعیین تعدیل شده	ضریب تعیین	ضریب همبستگی چندگانه	نتایج همبستگی
۱۱/۰۶۸		۰/۷۶۲	۰/۷۶۳	۰/۸۷۴	

منبع: نگارندگان ۱۳۹۴، بر اساس یافته‌های پژوهش

تجربه و تخصص و نحوه اطلاع‌رسانی و تبلیغات بر متغیر رضایت‌مندی تاثیر داشته‌اند، در این میان تجربه و تخصص اساتید سراها با ضریب بتای ۰/۴۶۵ بیشترین تأثیر را بر متغیر رضایت‌مندی داشته است؛ بنابراین در مرحله بعد تجربه و تخصص اساتید سراها به‌عنوان متغیر وابسته در نظر گرفته می‌شود.

جدول شماره ۸. متغیرهای مستقل وارد شده در معادله رگرسیونی

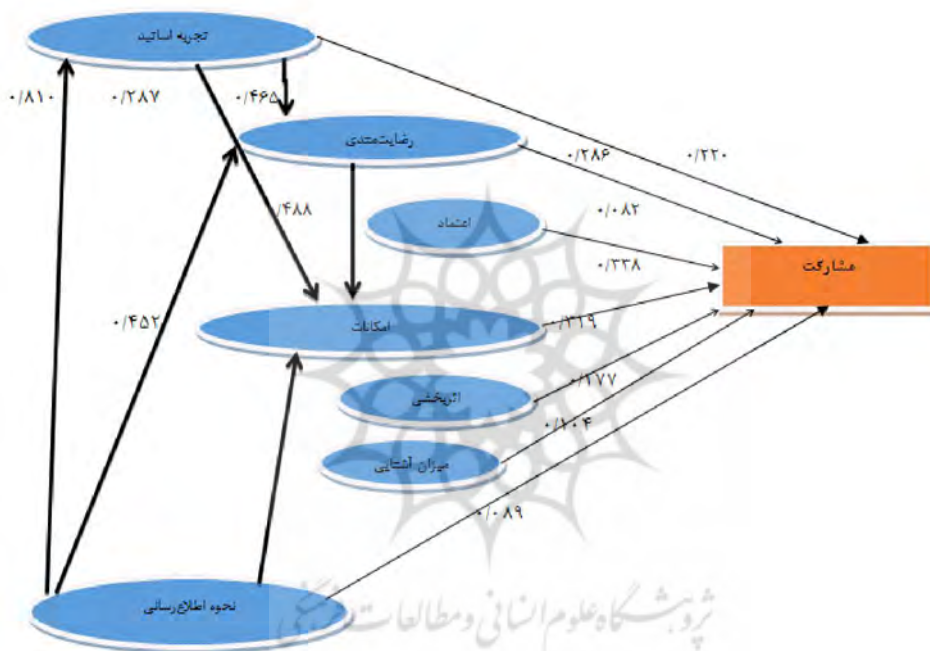
سطح معناداری	مقدار T	ضرایب غیراستاندارد		متغیرهای وارد شده	مدل هم
		Beta	خطای استاندارد		
۰/۰۰۰	۴۷/۲۹۸		۱/۵۹۲	۷۵/۳۰۲	مقدار ثابت
۰/۰۰۰	۳۰/۱۲۹	۰/۸۱۰	۰/۰۲۷	۰/۸۰۴	نحوه تبلیغات
خطای انحراف معیار برآورد شده		ضریب تعیین تعدیل شده	ضریب تعیین	ضریب همبستگی چندگانه	نتایج همبستگی
۱۷/۶۷۱		۰/۶۵۵	۰/۶۵۶	۰/۸۱۰	

منبع: نگارندگان ۱۳۹۴، بر اساس یافته‌های پژوهش

در مرحله آخر، نحوه اطلاع‌رسانی و تبلیغات با ضریب بتای ۰/۸۱۰ به‌عنوان متغیر تأثیرگذار بر متغیر تجربه و تخصص اساتید سراها شناسایی شد. این متغیرها به‌عنوان متغیرهایی که تأثیر غیرمستقیم داشتند، وارد مدل رگرسیونی شدند. ضرایب مسیر نشان داد از مجموعه عوامل مؤثر بر جذب مشارکت شهروندان، متغیر امکانات با ضریب ۰/۳۳۸ بیشترین تأثیر را بر مشارکت داشته است. پس از آن، متغیرهای اثربخشی (۰/۳۱۹)، رضایت‌مندی (۰/۲۸۶)، تجربه و تخصص (۰/۲۲۰)، آشنایی (۰/۱۷۷)، نحوه اطلاع‌رسانی و تبلیغات (۰/۰۸۹) و متغیر اعتماد (۰/۰۸۲) تأثیر مستقیم بر جذب مشارکت داشته‌اند. رضایت‌مندی با ۰/۱۳۹، تجربه و تخصص با ۰/۵۲۸ و نحوه اطلاع‌رسانی و تبلیغات با ۰/۸۱۹، تأثیر مستقیم بر امکانات و تأثیر غیرمستقیم بر جذب مشارکت داشته‌اند.

با توجه به مجموعه تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم متغیر مستقل بر روی متغیر وابسته، این متغیرها مقداری از واریانس متغیر وابسته را تبیین کرده‌اند و مقداری از واریانس متغیر وابسته را نتوانسته‌اند تبیین کنند.

بنابراین متغیرهای مستقل وارد شده تقریباً ۹۰ درصد از واریانس متغیر وابسته مشارکت را تبیین کردند و تقریباً ۱۰ درصد دیگر نیز توسط متغیرهای مستقلی به جز متغیرهای مستقل تحقیق تبیین می‌گردد.

نمودار تحلیل مسیر متغیرها همراه با ضریب‌های مسیر آن‌ها

منبع: نگارندگان ۱۳۹۴، بر اساس یافته‌های پژوهش

نتیجه‌گیری

در کنار ابعاد کالبدی و فیزیکی شهر که به‌عنوان ابعاد زیرساختی و فنی یکی از الزامات ویژگی‌های شهر و شهرنشینی به‌حساب می‌آید، ابعاد غیر کالبدی تحت عنوان ابعاد اجتماعی و فرهنگی است که مقوله «مشارکت» از جمله بنیان‌های اساسی این بعد از شهر و شهرنشینی محسوب می‌شود. به عبارتی برای شکل‌گیری، تداوم و توسعه شهرنشینی، مقوله مشارکت یکی از

الزامات و بنیان‌های اساسی است و به همین منظور چگونگی شکل‌گیری امر مشارکت، تقویت و توسعه آن یکی از مفاهیم و موضوعات اساسی است.

از سویی دیگر توسعه شهرها و رشد فزاینده شهرنشینی، در هم تنیدگی بافت‌ها و شریان‌های شهری و پیچیدگی نظام تعاملات انسانی _ کالبدی در جامعه شهری باعث بروز مشکلات عدیده شهری و شکل‌گیری انواع مسائل اجتماعی - فرهنگی و... شده است، به‌طوری‌که یکی از ارکان و زمینه‌های تعامل انسانی در شکل‌دهی هر چه‌بهرتر فضاهای شهری دچار اخلاص شده است. در این میان ضمن اهمیت و ضرورت بیش از پیش یافتن مشارکت و چگونگی جلب مشارکت شهروندان در امور شهری، مدیریت شهری را نسبت به بازنگری در سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی شهری به‌منظور حضور فعال شهروندان در برنامه‌ریزی، قالب‌ها و فرم‌های اجتماعی از جمله شوراهای محلات و سرای محلات واداشته تا مشارکت اجتماعی حداکثری شهروندان به‌صورت الزام‌آور نمود پیدا کند. به‌طوری‌که یکی از ارکان مهم واصلی توسعه شهری پایدار، مشارکت همه‌جانبه گروه‌های انسانی شهرنشین در مدیریت شهری است. نظام مدیریت شهری از طریق حکمرانی خوب شهری باعث پویایی شهر شده و گام مؤثری در جهت توسعه پایدار برداشته است ایجاد زمینه‌های جذب مشارکت شهروندان جهت تحقق عدالت در حوزه‌های مختلف اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، کالبدی و... شده است که خود سرزندگی شهری و پویایی را به همراه داشته است.

با توجه به نقش، اهمیت و ضرورتی که در مورد مقوله مشارکت بیان شد، مدیریت شهری تهران سرای محلات را به‌عنوان بعد زیرساختی شکل‌گیری مشارکت شهروندان پایه‌گذاری کرده است و از همین رو به‌منظور شناخت از چگونگی عملکرد این سراها مطالعه حاضر به بررسی موضوع و مسئله پرداخت که در سطح توصیفی یافته‌های تحقیق نشان داد که میزان مشارکت‌پذیری شهروندان در سراهای محله در سطح متوسط رو به بالاست و می‌توان نتیجه گرفت که مدیریت شهری در زمینه‌ی جذب و جلب مشارکت شهروندان با ایجاد سراهای محله موفق عمل کرده و توانسته که مشارکت را در سطح متوسط رو به بالا افزایش بدهد، چراکه اغلب یافته‌های پژوهشی نشان‌دهنده میزان پایین و متوسط رو به پایین مشارکت اجتماعی شهروندان است و این میزان به‌دست‌آمده در سراهای محله را می‌توان به‌عنوان اقدام و فعالیت مثبت سراهای محله به‌حساب آورد. در سطح دیگر، یافته‌های تحلیلی و تبیینی تحقیق نشان داد که متغیرهای امکانات، اعتماد، فعالیت‌ها، رضایتمندی، تخصص اساتید، اطلاع‌رسانی و میزان آشنایی با مقوله مشارکت‌پذیری شهروندان رابطه و همبستگی معنی‌داری دارد و می‌توان نتیجه گرفت که میزان عملکرد سرای محلات با محوریت امکانات مناسب برافزایش جذب مشارکت شهروندان

مؤثر است. به عبارتی هرچقدر امکانات سخت‌افزاری و امکانات نرم‌افزاری (جلب اعتماد، اطلاع‌رسانی مناسب، فعالیت‌های مناسب، رضایتمندی و استفاده از تخصص) در سراهای محله بهینه و مناسب باشد در نتیجه تمایل مشارکت شهروندان در استفاده از امکانات، برنامه و فعالیت‌های سراهای محله افزایش می‌یابد و این امر به مثابه مشارکت اجتماعی شهروندان در امور شهری است.

بر اساس مطالعه صورت گرفته جذب و به عبارتی بهتر جلب مشارکت شهروندان مستلزم عملکرد خوب سرای محله و ابعاد آن از جمله اعتماد، نحوه اطلاع‌رسانی و تبلیغات درست سرای محله، اثربخشی فعالیت‌های سرای، رضایت از عملکرد سرای محله، تخصص و مجرب بودن اساتید سرای محله، امکانات سرای محله و میزان آشنایی از سرای محله است. که باعث تمایل بیشتر شهروندان به مشارکت در اموری شهری می‌شود.

یافته‌های تحقیق حاضر با یافته‌های تحقیق زال و دیگران (۲۰۱۲)، وانگ (۲۰۱۰)، ملاح (۲۰۰۸)، خواجه شاه کوهی، علیرضا و همکاران (۱۳۹۴)، شمس پویا، محمدکاظم و جمیله توکلی نیا (۱۳۹۴)، فتحی، سروش (۱۳۹۳)، تیمور نژاد و همکاران (۱۳۹۲)، کلانتری و همکاران (۱۳۹۰)، تقوایی و همکاران (۱۳۸۹) همسو است.

در نتیجه مهم‌ترین سازوکار شهرداری تهران در جلب مشارکت مردم در حال حاضر سراهای محله هستند. در پژوهش حاضر که برای تعیین میزان اثربخشی سراهای محله در جذب مشارکت شهروندان شهر تهران صورت گرفته، نشان می‌دهد جوامع محلی نیازمند درک بهتر مفهوم مشارکت، چه از ناحیه مردم و چه از ناحیه مسئولین هستند خوشبختانه وجود شوراپاران، هیئت امناء، کارگروه‌ها و مدیران در ساختار سراهای محلات عرصه را برای چنین گامی مهیا کرده است. در عین حال حرکت در این مسیر می‌بایست با تکیه بر آگاهی نسبت به ماهیت کار مشارکتی صورت گیرد. چرا که عصاره فعالیت‌ها و برنامه‌ها در مدیریت محله محور فرآیند و یا روشی است که از طریق آن بایستی امور انجام شود و نه صرفاً حصول به نتیجه. یعنی مهم قادر ساختن افراد محلی و متصدیان به تجزیه و تحلیل مسائل، شناسایی مشکلات و موقعیت محله خود و توانایی برنامه‌ریزی مشارکتی برای پیشبرد فعالیت‌های مربوط به محله توسط ساکنین آن محله است. همچنین به وجود آوردن اعتماد شهروندان محله نسبت به سرای محله و عینیت بخشیدن به اثربخشی فعالیت‌های سرای محله و استفاده از اساتید متخصص و صاحب فن و باتجربه در حوزه مسائل شهری در سرای محله و مهم‌ترین موضوع برگزاری کلاس‌های آموزشی و انجام فعالیت‌ها متناسب با تقاضای شهروندان محله می‌تواند میزان جذب شهروندان جهت مشارکت را افزایش دهد و از حالت مشارکت کمی به مشارکت کیفی تغییر دهد. در نتیجه مسیر

توسعه پایدار شهری هموارتر خواهد شد. گسترش و توسعه امکانات سرای محله جهت پاسخ‌گویی به نیازهای گروه‌های ساکن در محله‌ها باعث افزایش جذب شهروندان شده و همچنین اطلاع‌رسانی و تبلیغات صحیح ارائه اطلاعات واقعی از فعالیت‌های سرای محله کمک مؤثری در افزایش حضور فعال شهروندان در امور شهری خواهد داشت.

به صورت کلی می‌توان گفت که سراهای محله نه تنها در بعد زیرساختی زمینه شکل‌گیری مشارکت را فراهم آورده، بلکه از منظر و ابعاد اجتماعی به عنوان بعدی روساختی نیز موجب تقویت مقوله مشارکت، مشارکت‌پذیری، مشارکت اجتماعی و مشارکت‌جویی شهروندان در امور شهری و سرنوشت خود و شهر خود شده است و به همین دلیل می‌توان گفت که تجربه و در نتیجه عملکرد سراهای محله در زمینه و حوزه مشارکت به تناسب تجربه و عملکرد موفق بوده است و در صورتی که سراهای محله عملکرد مناسبی و فعال‌تری در زمینه اطلاع‌رسانی، اساتید خوب و اعتمادسازی و رضایت‌مندی شهروندان و در یک کلام در زمینه امکانات در تمامی سطوح داشته باشد، موجب تقویت مقوله مشارکت اجتماعی شهروندان خواهد شد.

پیشنهادها

متناسب با نتایج این پژوهش می‌توان پیشنهادهایی در این خصوص ارائه داد:

۱. با توجه به نتایج این تحقیق یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌هایی که بر میزان مشارکت‌پذیری شهروندان در سراهای محله تأثیر مثبتی داشت، وجود امکانات سراهای محله بود؛ بنابراین می‌بایستی در سراهایی که امکانات مناسبی وجود ندارد حتماً تجهیز شوند که این کار در راستای افزایش جلب مشارکت شهروندان خواهد بود. بر این اساس در سرای محله شهدای گمنام میزان مشارکت بالا بود که مسئولین با برآورد امکانات و تجهیزات این سرا می‌توانند در سراهای دیگر نیز این تجربه را پیاده‌سازی بکنند. همچنین سرای محله صادقیه از کمترین میزان مشارکت برخوردار بود که این سرا با اولویت می‌بایست هم از لحاظ تجهیزات و امکانات و هم از نظر سایر شاخص‌هایی چون جلب اعتماد، اطلاع‌رسانی، تخصصی کردن و استفاده از اساتید مجرب، اثربخش نمودن فعالیت‌ها و افزایش رضایت‌مندی، جلب مشارکت شهروندان را داشته باشد.

۲. ایجاد زمینه همفکری و همدلی بیشتر در میان اهالی محله به خاطر وجود سراهای محله که این همفکری و همدلی در راستای افزایش جلب اعتماد شهروندان به سراهای محله و در نتیجه افزایش مشارکت‌پذیری آنان در بهره‌مندی از خدمات سراهای محله خواهد بود.

۳. فراهم کردن زمینه آموزش و تفریحات سالم در محله؛ چرا که یکی دیگر از شاخص‌های اثرگذار بر مشارکت‌پذیری طبق نتایج این تحقیق، تخصصی کردن و استفاده از اساتید مجرب در برنامه‌ها و فعالیت‌ها و در نتیجه در اقدامات بود.
۴. افزایش سطح آگاهی مردم و همچنین افزایش راه‌های اطلاع‌رسانی که مردم هم از مکان و هم از تنوع برنامه‌ها و امکاناتی که در سراها وجود دارند اطلاع یابند که قطعاً نتیجه آن مشارکت شهروندان در این برنامه‌ها و فعالیت‌ها خواهد بود.
۵. همان‌طور که نتایج این تحقیق نیز نشان داد یکی دیگر از شاخص‌هایی که بر میزان مشارکت‌پذیری و بالا رفتن آن در سراهای محله اثر مستقیم و مثبتی دارد، رضایت از فعالیت‌ها و عملکرد سراهای محله است. می‌بایست ضمن توجه به کیفیت برنامه‌ها و فعالیت‌ها، به‌صورت علمی نظرسنجی لازم از شهروندان در خصوص این برنامه‌ها و فعالیت‌ها به عمل بیاید که این کار نقاط ضعف و قوت را مشخص می‌کند و در نتیجه در افزایش رضایت‌مندی و به‌تبع آن افزایش مشارکت‌پذیری نقش بسزایی خواهد داشت.

منابع و مأخذ:

۱. پاتنام، ر. ۱۳۸۰. "دموکراسی و سنت‌های مدنی: تجربه‌ی ایتالیا و درس‌های برای کشورهای در حال گذار". ترجمه محمد تقی دلفروز. چاپ اول. نشر روزنامه اسلام. ۴۳۲.
۲. توسلی، غ. ۱۳۸۹. نظریه‌های جامعه‌شناسی. چاپ ۱۶. انتشارات سمت. ۵۵۲ صفحه.
۳. تقوایی و همکاران. ۱۳۸۸. "تحلیل بر سنجش عوامل موثر بر مشارکت شهروندان در مدیریت شهری (مطالعه موردی: منطقه ۴ شهر تبریز)، مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، سال اول، شماره ۲، ص ۳۶-۱۹.
۴. ریتزر، ج. ۱۳۸۲. نظریه جامعه‌شناسی در دوران معاصر. ترجمه محسن ثلاثی. چاپ ۷. انتشارات علمی. ۸۴۰ صفحه.
۵. دال، ر. ۱۳۶۴. تجزیه و تحلیل جدید سیاست، مترجم حسین ظفریان، چاپ اول. ناشر حسین ظفریان. ۲۰۴ صفحه.
۶. دراکر، پ. ۱۳۸۵. نظریه‌های نوین سازمان مدیریت؛ ترجمه محسن قدمی و مسعود نیازمند، توسعه فرهنگی پیام فردا.
۷. ذاکری، ه. ۱۳۹۲. مجموعه دستوالعمل‌ها و آیین‌نامه‌های ساماندهی مشارکت‌های اجتماعی در محلات شهر تهران. چاپ اول. انتشارات مدیران. ۹۶ صفحه.
۸. غفاری، غ. ۱۳۹۲. مدیریت شهری و مشارکت‌های اجتماعی. چاپ ۱. انتشارات تیا. ۲۱۶.
۹. شمس پویا، م.، توکلی نیا، ج. ۱۳۹۴، تحلیل سرمایه اجتماعی با تاکید بر مشارکت شهروندی و پاسخگویی مدیران شهری شهر اسلامشهر، فصلنامه آمایش محیط دانشگاه آزاد اسلامی ملایر، شماره ۳۰. ص ۱۳۷-۱۵۲.
۱۰. حاجی پور، خ. ۱۳۸۵. برنامه ریزی محله - مینا» رهیافتی کارآمد در ایجاد مدیریت شهری پایدار هنرهای زیبا ۱۳۸۵ شماره ۲۶. از ص ۳۷-۴۶.
۱۱. خادم الحسینی، ا.، طهماسبی زاده، ف.، و میر عنایت، ن. ۱۳۹۴، تحلیل دیدگاه شهروندان از اهمیت محله محوری در مدیریت شهری (مطالعه موردی: منطقه ۹ شهر اصفهان)، فصلنامه آمایش محیط دانشگاه آزاد ملایر، دوره ۸، شماره ۲۹، ص ۱۵۳-۱۷۶.
۱۲. خواجه شاهکوهی، ع.؛ نجفی کانی، ع.؛ خوش فر، غ.؛ شفائی، س. ۱۳۹۴. میزان مشارکت شهروندان در فعالیتهای عمرانی و خدماتی شهرداری (مطالعه موردی: شهر گلوگاه)، فصل نامه آمایش محیط، ۸(۲۹). ص ۱-۲۶.
۱۳. دواس، دی. ای. ۱۳۹۴، پیمایش در تحقیقات اجتماعی، ترجمه: هوشنگ ناییبی. چاپ ۱۷. نشر نی. ۳۶۸ صفحه.

۱۴. فتحی، سروش. ۱۳۹۱. تحلیلی بر روابط اجتماعی در فضای شهری پایدار مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران، سال چهارم/شماره چهارم/پاییز ۱۳۹۱. ص ۴۷ - ۶۴.
۱۵. فتحی، سروش. ۱۳۹۳. عوامل موثر بر مشارکت شهروندان در مدیریت و توسعه فضاهای شهری تهران، مطالعات جامعه شناختی شهری (مطالعات شهری): بهار ۱۳۹۳، دوره ۴، شماره ۱۰، ص ۱۴۳ - ۱۶۴.
۱۶. موسوی، م. ۱۳۹۱. درآمدی بر مشارکت اجتماعی. چاپ اول. انتشارات جامعه شناسان. ۲۰۸ صفحه.
۱۷. محسنی تبریزی، ع. ۱۳۷۵. بیگانگی؛ مانعی برای مشارکت و توسعه ملی: بررسی رابطه میان بیگانگی و مشارکت اجتماعی و سیاسی نامه پژوهش تابستان ۱۳۷۵. پیش شماره ۱ ص ۸۹-۱۰۰.
۱۸. موسوی، م. ۱۳۹۱. تاملی بر نظریه سرمایه اجتماعی در جامعه شناسی، چاپ اول. انتشارات جامعه شناسان. ۱۴۴ صفحه.
۱۹. هاشمیان، م و بهروان، ح، نوغانی م. ۱۳۹۲. عوامل موثر بر میزان مشارکت شهروندان در اداره امور شهر مشهد». مجله علوم اجتماعی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد، صص ۵۱۱-۵۳۱.
۲۰. هابرماس، ی. ۱۳۹۲. دگرگونی ساختاری حوزه عمومی، ترجمه: جمال محمدی. تهران: چاپ ۴ انتشارات افکار. ۴۶۸ صفحه.
۲۱. همیلتون، پ. ۱۹۸۳. تالکوت پارسونز: ترجمه احمد تدین، چاپ اول. انتشارات هرمس. ۱۸۶ صفحه.
22. Friedman, j. (1993). toward anon Euclidian mode of planning. JAPA journal, autumn, pp: 43-44.
23. Mollah, M. A. H. (2008). Judiciary and good governance in Bangladesh. South Asian Survey, 15(2), 245-262.
24. Schafer J, Fals-Stewart W(1997). Spousal violence and cognitive Functioning among men recovering from multiple substance abuse, Addictive Behavior's. London: Academic Press; 1997; 22(1): 127-130
25. Wang, Z., & Dai, W. (2010). Women's Participation in Rural China's Self-governance: Institutional, Socioeconomic, and Cultural Factors in a Jiangu County. Nottingham Courses.
26. Zal, W. A. A., Samah, A. A., & Redzuan, M. R. (2012). Selective Participation –The Disempowerment amongst Bario Youth in Sarawak Malaysia. Developing Country Studies, 2(5), 13-21.